

Osudy ženských řádů a kongregací na Jesenicku

Církevní situace na Jesenicku od 60. let 19. století do 50. let 20. století

Úvod

Situace kolem působení ženských řádů a kongregací na Jesenicku patřila do nedávné doby k bílým místům moderní historiografie. Informace k starším církevním dějinám a historie farností existují již od doby působení nejvýznamnějšího historika jesenického okresu Rudolfa Zuberu, ale situace řádů a kongregací po roce 1945 nebyla donedávna detailněji sledována. Poměrně široká nabídka archivních materiálů a literatury k před- i poválečným církevním dějinám ovšem nabízí řadu možností ke studiu a zároveň umožňuje sledovat celý problém na úzce vymezené okruhu, ať už tématickém, nebo regionálním. Z důvodu mé předchozí práce – Internace řádových sester na Jesenicku, která vyšla v roce 2000 v 1. čísle sborníku Jesenicko jsem se rozhodla zmapovat dějiny římskokatolické církve na Jesenicku, v prvním desetiletí po II. světové válce. Z tohoto úkolu pak logicky vyplynula i další zpracování ženských řádů a kongregací jako specifického fenoménu Jesenicka.

Archívy

Tato studie vychází z řady prací k republikovým církevním dějinám před i poválečného Československa, základem heuristické práce mi byly fondy, vzniklé z činnosti krajských a okresních státních úřadů, stranických orgánů a politických organizací, uložené v Zemském archivu v Opavě, rovněž v jeho pobočce v Olomouci a ve Státním okresním archivu v Jeseníku. Nevyhýbala jsem i nezpracovaným fondům soukromého charakteru, jejichž informace ještě nebyly nikdy publikovány.

Literatura k řádům na Jesenicku

Z nejnovější literatury bych chtěla jmenovat práci ředitelky Státního okresního archivu Bohumily Tinzové, publikované v druhém čísle sborníku Jesenicko, kde byla detailněji popsána historie ženského řádu voršilek v Jeseníku. Tato práce rovněž částečně vychází z předchozí studie - seminární práce Radka Motzkeho Konvent voršilek v Jeseníku 1881-1948 a starší německé literatury.¹ U dalších dvou řádů byla situace složitější. Cenné informace k dalším ženským řádům působícím v regionu (řádu sester sv. Karla Boromejského a řádu Chudých školských sester se Notre Dame) jsem získala v četné krajské literatuře, tzv. Heimatbücher, která vychází z vlastivědných kompilací německých vysídlenců z pohraničí.² Dále to byly soukromé fondy řádu Boromejek v Albrechticích – kroniky, sborník Vidnava z roku 1993 – výpověď sestry představené Richardie Novákové a článek současného ředitele Výchovného ústavu pro mládež ve Vidnavě Mgr. Čestmíra Dvořáčka, který vyšel ve Zpravodaji Obecního úřadu ve Vidnavě v roce 2001. Situace v problematice Chudých školských sester je nejsložitější: alespoň základní informace poskytují archivní materiály Zemského archivu v Opavě – fondu Komorního ředitelství Jánský Vrch v Javorníku.

Nezbytným uvedením do problematiky je exkurz do historie frývaldovského, respektive jesenického okresu a správního vývoje církve ve sledovaném období.

¹ Tinzová, B.: Klášter voršilek ve Frývaldově jako centrum vzdělávání dívek (1881-1948). In: Jesenicko. Sv. 2. Jeseník, 2001, s. 16-24.

² Kol. autorů: Das Weidenauer Ländchen. Sudetenschlesien. Neuburg a.d. Donau 1986, 351 s.; Kol. autorů: Jauernig und das Jauerniger Ländchen. Regensburg 1983, 594 s.

Státní správa jesenického okresu a církevní organizace československého Slezska ve sledovaném období:

Politická správa

Situace v letech 1848-1945: Politický okres Frývaldov byl již od svého vzniku v roce 1849 tvořen čtyřmi soudními okresy s celkovým počtem 58 obcí: soudní okres Cukmantl, Frývaldov, Javorník a Vidnava. Uzemní rozsah se i se správním členěním zůstal v podstatě zachován až od roku 1948, jediné s tou výjimkou, že obce Einsiedel (Mnichov) a osada Buchbergstál (Železná), které byly v roce 1869 odloučeny k soudnímu okresu Vrbno a politickému okresu Bruntál. Okres Frývaldov byl již od zmíněného data 1849 podřízen zemskému místodržitelství, resp. slezské zemské vládě, od roku 1928 zemskému úřadu spojené země Moravskoslezské v Brně. V říjnu 1938 byl celý okres po Mnichovské dohodě obsazen německým vojskem a začleněn do župy Sudety a obvodu vládního prezidenta v Opavě. Politickou správu zde vykonával tzv. landrát (zemský rada). Po osvobození byl politický okres Frývaldov zcela obnoven., ve zhruba stejném rozsahu jako před válkou. V roce 1945 stála v čele okresní správy Okresní správní komise, později změněná na Okresní národní výbor (ONV), který byl podřízen v letech 1945-1948 Zemskému národnímu výboru, expozituře v Moravské Ostravě.³ Moravskoslezský zemský národní výbor (ZNV) zahrnoval kromě Jeseníku ještě politické okresy Bílovec, Bruntál, Český Těšín, Fryštát, Hlučín, Krnov, Místek, Nový Jičín a Opavu. V roce 1949 (konkrétně 1.ledna 1949) připadl celý okres olomouckému kraji, správně spadalo ONV pod Krajský národní výbor v Olomouci (KNV).⁴

Církevní správa se státní správě přibližovala. Vratislavské biskupství bylo v důsledku slezských válek v polovině 18. století rozděleno na habsburskou a pruskou část a rozrušeno tak řízení diecéze. Na území rakouské části vznikly dva komisariáty - těšínský s děkanáty (arcikněžstvími) v Bílsku, Černé Vodě, Frýdku, Fryštátu, Jablunkovu, Karvině, Skočově a Těšíně a niský s děkanáty ve Vidnavě, Zlatých Horách, Jeseníku a Javorníku. Jejich sídla se měnila podle působnosti komisařů a arcikněží (děkanů). Pro oblast rakouského území Slezska byl v roce 1771 zřízen generální vikariát a jmenován generální vikář, který později sídlil v Těšíně. K nejvýznamnějším oblastním církevním institucím patřila piaristická kolej v Bílé Vodě, založená roku 1727, a kláštery řádu Chudých školských sester de Notre Dame v Bílé Vodě, řádu sv. Voršily v Jeseníku a řádu sv. Karla Boromejského ve Vidnavě. V roce 1899 bylo ve Vidnavě zřízeno bohoslovecké učiliště pro rakouskou část vratislavské diecéze. Těsně před smrtí posledního vratislavského arcibiskupa na čsl. území kardinála Bertrama byl 21. června 1945 jmenován Dr. František Onderek zvláštním pověřencem pro československé území. Papežským rozhodnutím z 26. června 1947 byla pro čsl. část vratislavské arcidiecéze zřízena nová správa - apoštolská administratura v Českém Těšíně a Dr. František Onderek byl jmenován jejím apoštolským administrátorem. Nová správa zahrnovala jesenický i českotěšínský obvod a vykonávala agendu s týmiž právy, výsadami a povinnostmi, jaké byly vyhrazeny sídelnímu biskupovi. V roce 1946 administratura obhospodařovala 5 lesních celků, velkostatků a různých budov, k významnému majetku patřil bývalý kněžský seminář pro bohoslovce (budovy čp. 254 a čp. 60 a pozemky o celkové výměře 3,5 ha). K největšímu půdnímu a lesnímu fondu patřila část na jesenickém okresu, v celkovém rozsahu 33 000 ha.⁵ Obě části vratislavské arcidiecéze byly v roce 1978 připojeny k olomouckému arcibiskupství, a to papežským rozhodnutím Praescriptionum sacrosancti o

³ Kol. autorů: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Olomouc 1994, s. 79-80.

⁴ Janák, D.: Politické strany a masové organizace. ČSZM, roč. 40, 1991, s. 167-184.

⁵ Kol. autorů: Vlastivěda šumperského okresu. Šumperk 1993, s. 106.; ZAO, f. ZNV, exp. v Ostravě, k. 610, inv.č. 517. Zpráva arcibiskupského zvláštního pověřence Dr. Onderky o majetku čsl. části vratislavské arcidiecéze z 24.6.1946, čj. 2134/226, adres. MŠO.

nové úpravě diecézních hranic v ČSSR z 30. prosince 1977.⁶ V současné době spadá jesenické děkanství diecézi Ostravsko-opavské, která vznikla v roce 1996.

Naprostá většina obyvatel politického okresu Jeseník byla v předválečném období římskokatolické vyznání. V roce 1930 při posledním předválečném sčítání lidu se v politickém okrese Jeseník přihlásilo k římskokatolické církvi 69 845 z celkových 71 717 obyvatel, tedy celých 96 % . K Německé církvi evangelické se přihlásilo pouze 800 obyvatel, 138 k židovské obci, minimální zastoupení měla vzhledem k národnostní skladbě církev československá, 218 uvedlo do sčítacích archů jiné náboženství, 460 bez vyznání.⁷

Ke konci roku 1949 se v okrese Jeseník nacházelo šest ženských klášterů (4 velké budovy a 2 menší), dvě ženské kongregace (po odsunutých Voršilkách z Jeseníku to byly Sestry sv. Karla Boromejského a Chudé školské sestry de Notre Dame v hlavních řádových konventech v Javorníku, Bílé Vodě a Vidnavě, s celkovým počtem 112 řeholnic, které vedly čtyři charitní ústavy (73 osob), z toho jeden dům azylové péče (21 osob); dále výchovný ústav a dětský domov (111 osob). Na území okresu se v této době nacházelo šest poutních míst. V tomto období bylo na Jesenicku tedy celkem 135 osob v duchovní činnosti: církev římskokatolická v počtu 23 světských (laických) duchovních, z toho nižších (farář, administrátor, kooperátor, kaplan) – 21, vyšších (děkan, arciděkan, vikář) – 2. Z ostatních církví se zde nacházel jeden farář církve československé a jeden farář církve českobratrské evangelické.⁸

V dalších šesti letech prošlo Jesenicko značnými změnami, počet duchovních se snížil, naopak provedením akce VŽK (celostátní akce z roku 1950 - tzv. vyklízení ženských klášterů) přibýlo na okres značné množství ženských řeholí: vznikly dva charitní zaopatřovací ústavy a jeden soustředovací klášter. Ke konci roku 1954 vedlo jesenické farnosti 18 římskokatolických duchovních (z toho 1 pomocný duchovní, 16 duchovních správců a 1 duchovní s funkcí dozorcího), 2 faráři českobratrské církve evangelické, 1 farář církve československé a 1 duchovní církve pravoslavné (bez duchovních Jednoty bratrské a Jednoty českobratrské). Řeholnice byly soustředěny v Ústavu České katolické Charity v Bílé Vodě (10 řádů) a Vidnavě (3 řády), řeholní sestry čtyř řádů žily v soustředovacím středisku v Javorníku.⁹

Ženské řády

Jak již bylo řečeno, vznikla koncem srpna 1950 soustředovací střediska v Javorníku a Zlatých Horách, kam bylo umístěno v I.etapě VŽK 33, resp. 22 řeholnic a dva chovanci.¹⁰ V II.etapě

⁶ Kol. autorů: Vlastivěda šumperského okresu..., s. 106.; SOkA Jeseník, f. ONV Jeseník, k. 296, inv.č. 185. Zpráva Apoštolské admin. v Českém Těšíně o jmenování generálního vikáře z 25.3.1953.

⁷ Kol. autorů: Historický místopis Moravy a Slezska..., s. 81-82.

⁸ SÚA Praha, f. SÚC, k. 42, inv.č. 102. Statistické přehledy z okresů KNV Olomouc, okr. Jeseník z 28.12.1949, adres. ÚAV NF.

⁹ Bílá Voda – Chudé školské sestry slavkovské, Sestry sv. Kříže, Voršilky, Chudé školské sestry horažďovické, Františkánky, Vincentky, Karmelitky, Dominikánky, Služebnice Božského srdce Páně, Rafaelky – 270 řeholnic a 49 členů personálu, Vidnava – Dominikánky, Boromejky, Chudé školské sestry horažďovické – 118 řeholnic a 29 členů personálu a Javorník – Chudé školské sestry horažďovické i slavkovské, Cyrilky a Vincentky – 122 řeholnic + kandidátky. Viz ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4460, inv.č. 4542. Statistické výkazy o počtu duchovních a řeholnic v letech 1954-1955, pololetní výkaz k 31.12.1954.

¹⁰ SK Javorník – původní klášter Chudých školských sester de Notre Dame, soustředěno z kláštera v Hradci Králové – řeholnice přemístěny 31.8., v počtu 8 osob, z Karlových Varů, 30.8., 5 osob, Jimramova (okr. Polička, kraj Pardubice) – 31.8., 4 osoby, Nového Bydžova (okr. Nový Bydžov, kraj Hradec Králové) – 31.8., 14 osob, Vysokého Mýta (okr. V. Mýto, kraj Pardubice) – 31.8., 2 osoby. Celkem 33 nových řeholnic.

SK Zlaté Hory – původní klášter Chudých školských sester de Notre Dame, soustředěno z kláštera v Hradci Králové – řeholnice přemístěny 31.8., v počtu 12 osob, a z Plzně, 1.9., 22 osob + 2 chovanci. Viz SÚA Praha, f. SÚC, k. 87, inv.č. 110. Přehled SÚC o přemístění řeholnic v I. etapě (30.8.-1.9.1950), bez datace.

byl počet soustředěných řeholnic navýšen už jen ve Zlatých Horách, kde před zahájením II. etapy akce VŽK bylo umístěno 41 řeholnic a 2 chovanci. Počet sester v Javorníku, které obývaly dva objekty (na Lidické ul. a dům čp. 44) zůstal nezměněn.¹¹ Průběh I. etapy soustřeďování řeholnic názorně ilustruje výpověď zmocněnců Antonína Obendraufa a Marie Hofkové v klášteře Chudých školských sester de N.D. ve Zlatých Horách, jejichž činnost byla zahájena 28. srpna 1950, kdy oba zmocněnci společně navštívili představenou kláštera ve Zlatých Horách (v té době zde pobývalo 7 řeholnic – převážně učitelek) a předali jí dopis od SÚC, kterým celou akci zlegalizovali. „*Prvý transport řeholnic a jejich inventáře přijel teprve ve čtvrtek 31. srpna. Protože přijelo celkem 12 nákladních aut i s vlečkami a téměř všechny v nočních hodinách, musely se najmout pracovní síly, aby byl zajištěn kladný průběh celé akce, což se také podařilo. (...) Celá akce probíhala hladce, až na nějakou nespokojenost jednotlivých řeholnic.(...) Příjezd řeholnic z Plzně – 1. září 1950, v 10. hod.: přivezl 22 řeholnic a 2 civilní pomocnice, (...) tento autobus omylem zajel do Albrechtic, příjezdy až do 3. září.*“¹²

Největší přesun řádových sester na Jesenicko nastal až koncem září 1950, ve III. etapě VŽK, kdy v okrese vznikly dva nové soustřeďovací kláštery, a to v Bílé Vodě a Vidnavě.¹³

Počátkem roku 1951 mělo tedy Jesenicko čtyři soustřeďovací kláštery, kam bylo umístěno celkem 488 řádových sester.¹⁴ V roce 1951 nastalo třídění soustředěných sester podle věku a jejich zařazování do různých pracovních oborů. Bílá Voda a Vidnava zůstaly vyhrazeny výhradně pro sestry starší 60 let a mladší, trvale nemocné a práce neschopné. Mladé sestry byly přestěhovány do Javorníka, kde pracovaly jako dělnice prostějovských oděvních závodů v domácí výrobě.

Vraťme se ovšem o skoro osmdesát let dříve, kdy nastala situace v římskokatolické církvi ne nepodobná té z padesátých let. Hovoříme o tzv. kulturním boji v tehdejší Prusku, v jehož důsledku se změnila situace v ženských řeholích, a tím došlo i k migraci řeholnic v rámci Slezska (v našem případě vratislavské diecéze), ovšem do části tehdejšího Rakouska-Uherska. Krátce po založení Německé říše totiž došlo ke konfliktu s katolickou církví, přesněji řečeno s politickým katolicismem. V rámci stále se zotřujícího „kulturkampfu“ – tento termín „kulturní boj německého národa proti katolicismu“, použil v jednom volebním svolání vůdce Pokrokové strany Rudolf Virchow – byl v prosinci 1871 zaveden tzv. paragraf o kazatelně jako říšský zákon. Podle něj hrozilo duchovním, kteří při výkonu svého úřadu komentovali záležitosti z kazatelny „způsobem, ohrožujícím veřejný mír“, že budou zbaveni svého úřadu a uvězněni. Dalším zákonem z března 1872 byl dozor nad školami odebrán církvi a v Prusku svěřen státu. V roce 1872 byl zakázán jezuitský řád, rozšířil se státní dozor a byla omezena církevní disciplinární moc, stát si podržel právo rozhodovat při instalacích duchovních, kněží museli před nástupem do úřadu složit „zkoušku na osvědčení vzdělanosti“, která předpokládala studium na některé německé univerzitě. V roce 1875 byl jako jediný platný sňatek zaveden sňatek občanský a všechny duchovní řády byly zakázány, s výjimkou těch, které se staraly o nemocné. Těmito a dalšími státními opatřeními docházelo

¹¹ SÚA Praha, f. SÚC, k. 82, inv.č. 108. Přehled SÚC o soustřeďovacích kláštřech v olomouckém kraji, bez datace (podle srovnání údajů tento přehled vznikl ještě před III. etapou akce VŽK).

¹² ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc k. 4450, inv.č. 4527. Zpráva OCT ONV v Jeseníku o činnosti zmocněnců Antonína Obendraufa a Marie Hofkové v klášteře ve Zlatých Horách z 14.9.1950.

¹³ SK Vidnava – plánovaná kapacita 56 osob, v době III. etapy zde již bylo ubytováno 8+20 dětí, tzv.domácí SK, počet řeholnic určených sem k přestěhování ve III. etapě: 50.

SK Bílá Voda – plánovaná kapacita – 200, v době III. etapy zde nebyl nikdo ubytován, tzv. nový SK, počet řeholnic určených sem k přestěhování ve III. etapě – 157. Viz SÚA Praha, f. SÚC, k. 82, inv.č. 108. Přehled SÚC o III. etapě soustřeďování ženských kláštřů, bez datace.

¹⁴ Z celkového počtu 2338 soustředěných řeholnic na počátku roku 1951 bylo v Bílé Vodě internováno 187, v Javorníku 122, ve Vidnavě 138 a Zlatých Horách 41 sester. Viz SÚA Praha, f. SÚC, k. 82, inv.č. 108. Zpráva SÚC o politické a kádrovací činnosti zmocněnkyň a KCT mezi řeholnicemi, stav řeholnic, z 23.2.1951.

k tomu, že často nebyla obsazena až čtvrtina farností a všechna biskupství, protože mnoho kněží bylo zbaveno úřadu, zatčeno, nebo muselo prchnout do zahraničí. Politicky znamenal „kulturkampf“ těžkou vnitropolitickou porážku Bismarcka a liberálního hnutí a po ústupcích papeže Lva XIII. byl „kulturkampf“ ukončen, většina proticírkevních opatření byla během 80. let 19. století zrušena, zůstal ovšem státní dozor nad školami, což se dotýkalo právě ženských řádů (školské sestry).¹⁵ Pro Jesenicko tento „Kulturkampf“ znamenal příchod a zahájení řeholního života u dvou ze tří řádů (respektive kongregací): řádu sv. Voršily ze zrušeného konventu ve Vratislavi do Frývaldova (Jeseníku) a kongregace Chudých školských sester de Notre Dame do Bílé Vody a Zlatých Hor.

Působení ženských řeholí

Boromejky

Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského (Congregatio Virginum Sororum Misericordiae S. Caroli Borromei)

Kláster Sester sv. Karla Boromejského ve Vidnavě

Sestry řádu sv. Karla Boromejského přišly do Vidnavy z Nisy (slezská německá kongregace boromejek) na pozvání místního faráře Dr. Karla Wache v říjnu roku **1868**. Tento farář ze zakoupil pozemek a nechal vystavět konvent – dům čp. 107 se sedmi velkými pokoji s velikou zahradou ve Vidnavě (dnešní internát). V říjnu 1868 se tedy mohly sestry nastěhovat a na svátek svého patrona otevřít dívčí školu. S jejich příchodem a působením ve Vidnavě souvisel i vznik ambulantní ošetrovatelské péče a založení průmyslové školy ve Vidnavě. V roce 1887 byl ke klášteru dobudována dvoupatrová školní budova, čp. 251. V roce 1930 měl klášter 20 řádových sester, které působily v místním dívčím penzionátu, pětileté lidové škole, tříleté měšťanské škole, dvouleté odborné škole pro ženská povolání a ve školce pro malé děti.¹⁶ Německá okupace znamenala konec pro školu i penzionát (ten byl postaven v roce 1914), postupně byly všechny školy zrušeny. Dvě budovy kláštera byly uvolněny pro vidnavské bohoslovce ze zrušeného kněžského semináře, sestry jim až do roku 1946 vedly domácnost a hospodářství.¹⁷ Někteří studenti teologie však museli nastoupit vojenskou službu, ústav se tedy vylidňoval, nakonec zůstali jen profesori a sestry, a to až do roku 1946.¹⁸

Po odchodu studentů bohosloví zůstaly budovy kláštera prázdné, školu začal využívat MNV jako skladiště, v penzionátě zůstala do listopadu 1946 pouze jedna sestra. V prosinci 1946 schválila rada ZNV, exp. v Moravské Ostravě, zřízení Slezského domova sv. Karla Boromejského pro slabomyslné a duševně choré děti. Zároveň rada udělila povolení k provozu a přijímání dětí do ústavní péče. Současně bylo v ústavu zřízeno patnáct zemských nadačních míst.¹⁹ Do Vidnavy se přestěhovalo pět sester boromejek ze zrušené filiálky a starobince v Jeseníku.²⁰ Jako osob německé národnosti se sester týkal dekret prezidenta republiky č. 33 o úpravě československého občanství osob národnosti německé a maďarské z 2. srpna 1945. Podle archivních záznamů bylo 3. ledna 1947 bylo vysídleno z československého území převážně do Bavorska celkem 26 řádových sester (bez výjimky německé národnosti), které po rozhodnutí o odsunu byly umístěny ve sběrném táboře pro

¹⁵ Kol. autorů: Dějiny Německa. Berlín 1995, s. 186-187.

¹⁶ Kol. autorů: Das Weidenauer Ländchen. Sudetenschlesien. Neuburg a.d. Donau 1986, s. 147-148.

¹⁷ Kol. autorů: Vidnava 1268-1993. Vidnava 1993, s. 42-43.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Soukromý fond sester sv. Karla Boromejského, mateřince v Městě Albrechticích. Nepublik.

²⁰ Tamtéž.

odsunované v Mikulovicích.²¹ Transport směřoval do přijímací stanice v Domažlicích a cílem bylo americké okupační pásmo v Německu.²² Stejně jako u jesenických voršilek bylo patrně několikrát zažádáno o odklad odsunu, podle dochovaných materiálů se to zcela jistě stalo ještě do 25. února 1947, a tedy po odsunu většiny řádových sester, kdy stanice SNB v Jeseníku obdržela sporadickou žádost provinciální správkyně S.M. Klementy Soukupové z Albrechtic u Krnova o odklad odsunu a povolení pobytu sester ve Vidnavě. V příloze žádosti byla přidáno závazné prohlášení, že žadatelka nečinila žádných nároků na jakoukoliv podporu od úřadů nebo charitativních zařízení. O povolení k pobytu ovšem musely zažádat i samotné řeholnice ve Vidnavě. Podle dopisu sestry Irmíny z Vidnavy z 3. března 1947 provinciální správkyni v Albrechticích podaly žádost pouze dvě. „*Naše 3 sestry s. Alana, s. Siegesmunda a s. Balbina nechce žádné žádosti podati a že se budu připravovati k odsunu. Ony nám řekly, že jsou všude jen trpěny a nechtějí Vám dělati dalších obtíží.*“²³ O výsledku povolení nás ovšem dostupný archivní materiál neinformuje, kronika vidnavské filiálky Milosrdných sester sv. Karla Boromejského se o odsunu některých sester nezmiňuje. Z uvedených informací ovšem vyplývá, že po prokázaném odsunu boromejek z 3. ledna 1947 v klášteře zůstalo patrně několik sester, které odsunuty nebyly (počet je neznámý) a dál spravovaly budovy kláštera a školní budovy ve Vidnavě.

Podle kroniky boromejek ústav v letech 1947-1949 vzkvétal, přibývalo chovanců i sester, zvláště v roce 1948, kdy byly zrušeny ústavy boromejek po celém Československu. Představenou ústavu byla jmenována M. Vilalis. V roce 1949 bylo na žádost Katolické charity v budově domova ubytováno ještě 50 chlapců s vychovateli vidnavské střední školy. 20. září 1950 bylo zrušeno sedm klášterů boromejek v celé republice (nejblíže v Žulové a Ondřejovicích), dále v Brně, Českých Budějovicích, v Místku, Světlé Hoře, Tachově, později v Litoměřicích a Praze-Řepy. Nastala internace řeholních sester do Vidnavy.²⁴ Do Vidnavy se stěhovaly sestry ze škol a ústavů z celé republiky - boromejek i ostatních kongregací. Kvůli zvyšujícímu se počtu internovaných sester začaly se v roce 1951 využívat i prázdné prostory bývalého kněžského semináře, byly zde přestěhovány i všechny sestry ze Slezského domova.²⁵ Dalšími využitím tohoto semináře pro vojenské účely došlo 23. srpna 1951 k znovuvystěhování internovaných řeholnic zpět do kláštera „německých“ boromejek, část odešla do Bílé Vody. Děti ze Slezského domova a část sester byly přemístěny do Opavy. (citace z kroniky). Od roku 1951 tedy původní klášter boromejek sloužil výhradně jako charitní dům sester důchodkyň, které byly staré, nemocné nebo práce neschopné. Důchodkyň ovšem přibývalo a proto byla v roce 1962 část sester přestěhována do budovy bývalého soudu na náměstí ve Vidnavě (čp. 68).²⁶ V témže roce došlo k velkému nemovitému přesunu, kdy došlo k vynucené majetkové výměně mezi boromejkami (tedy církevním majetkem) a nedávno zřízenou Učňovskou školou místního hospodářství ve Vidnavě (ta dosud obývala budovy čp. 64 a 66 na vidnavském náměstí – bývalé hotely Loibl a Menzel). Tak se sestry přestěhovaly na náměstí do budov čp. 64, 66 a 68 a učni do budov 107 (internát) a 251 (škola) v Klášterní ulici. Výměna budov probíhala následovně: nejprve Náboženská matice v Praze

²¹ SOkA Jeseník, f. ONV Jeseník, k. 197, inv.č. 122. Seznamy osob k transportu odsunutým 3.1.1947 ze sběrného tábora v Mikulovicích.

²² VÚA Praha, f. Styčný důstojník u ONV Jeseník a OSK Frývaldov 1945-1948, k. 325-329. Seznam transportů německého obyvatelstva ze sběrného tábora Mikulovice okres Frývaldov, seznam vypracovala Mgr. Denisa Pechová.

²³ Soukromý fond sester sv. Karla Boromejského, mateřince v Městě Albrechticích. Nepublik.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Kol. autorů: Vidnava 1268-1993. Vidnava 1993, s. 43.; Souhlas s umístěním sester do budovy arcibiskupského semináře dal apoštolský administrátor v Českém Těšíně Onderek v červnu 1951. Viz ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Dopis administrátora Onderka o upotřebení semináře ve Vidnavě pro umístění sester z 28.6.1951, adres. Správci arcibiskupského kněžského semináře ve Vidnavě Dr. Josefu Blokschovi.

²⁶ Kol. autorů: Vidnava 1268-1993. Vidnava 1993, s. 43.

jako správce církevních budov ve státě nabídla státu jako dar nemovitosti bývalého kláštera, stát dar přijal a posléze je kompenzoval bezúplatným převodem zmíněných budov do vlastnictví České Charity v Praze. Tím byla výměna podle tehdy platných norem zlegalizována.²⁷ Staré sestry (kterých bylo v této době kolem 160) se tak stěhovaly do chátrajících budov, které potřebovaly stálé opravy. Přirozeným úbytkem sester (již 40 let nesměly řády přijímat dorost), postupně opustily budovu čp. 68 bývalého soudu a soustředily ve dvou budovách naproti. V roce 1993 byl početní stav sester ještě 53.²⁸ Přirozeným úbytkem vidnavských řeholnic do šlo v roce 1995 ke zrušení tohoto ústavu, zbylé sestry byly rozmístěny do dalších charitních domovů a objekty předány do užívání Oblastní charitě Jeseník.²⁹ V objektu bývalého kláštera byly postupně vybudovány dílny pro obor truhlář strojovna a skladové prostory, z budovy kaple byla zřízena tělocvična, v rozsáhlém požáru v listopadu 1965 opravena střecha a část prostor školy. V roce 1998 jsou budovy kláštera využívány Výchovným ústavem pro mládež pro chlapce ve věku od 15 do 18 let. Ti se připravují na povolání v učilišti v oborech Truhlářské práce a Obuvnické práce, Provoz společného stravování a Výroba obuvi.³⁰ Budovy na náměstí využívá Charita ČR: Víceúčelový charitní dům AVE ve Vidnavě (čp. 68, bývalý soud), Chráněná dílna (čp. 66) a Charitní dům pokojného stáří sv. Hedviky (čp. 66). V současné době sestry boromejky dožívají v „domově důchodců pro řeholnice“ v mateřinci ve Městě Albrechticích.

Filiálky boromejek na Jesenicku

V roce 1932 vznikl řeholní ústav v **Mikulovicích**, kde řeholnice působily v opatrovně pro děti a zajišťovaly ambulantní péči o nemocné. Poslední údaj o ústavu je z roku 1943, kdy zde sestry stále ještě pracovaly. První zmínka o založení ústavu ve **Zlatých Horách** je z roku 1900, kdy při nadačním domě Natalie Lamba vznikla opatrovna a sirotčinec. V dalších letech počet řeholnic stoupal, v roce 1911 pracovaly nejméně dvě sestry v městské nemocnici. Jejich činnost byla ukončena v období II. světové války.³¹ Archivní materiály zaznamenaly rovněž práci boromejek v **Žulové**, kde byla kromě dětské opatrovny zřízena v letech 1929-1931 ambulantní péče o nemocné. Řeholní dům čp. 197 byl v roce 1946 pronajat místní školní radě, v roce 1951 pak přidělen KNV v Olomouci pro ustavení mateřské školy.³² Od roku 1906 působily boromejky i v **Ondřejovicích**, kde obývaly řeholní dům čp. 46. Jejich práce byla zaměřena na výchovu dětí v mateřské školce.³³ Klášter byl 7. července 1947 pronajat MNV ke zřízení nové mateřské školky, tento stav byl potvrzen přidělením domu MNV v Ondřejovicích i v roce 1951.³⁴ Sestry z Ondřejovic byly ve III. etapě VŽK odsunuty do internačního střediska ve Vidnavě.³⁵

²⁷ Dvořáček, Č.: Klášter Milosrdných sester sv. Karla Boromejského ve Vidnavě. Zpravodaj Obecního úřadu Vidnava, leden-únor 2001, s. 3. Kronika Boromejek, soukromý fond sester sv. Karla Boromejského, mateřince v Městě Albrechticích. Nepublik.

²⁸ Kol. autorů: Vidnava 1268-1993. Vidnava 1993, s. 43.

²⁹ Soukromý fond sester sv. Karla Boromejského, mateřince v Městě Albrechticích. Nepublik.

³⁰ Dvořáček, Č.: Klášter Milosrdných sester sv. Karla Boromejského ve Vidnavě. Zpravodaj Obecního úřadu Vidnava, leden-únor 2001, s. 3.

³¹ Soukromý fond sester sv. Karla Boromejského, mateřince v Městě Albrechticích. Nepublik.

³² SÚA Praha, f SÚC, k. 82, inv.č. 108. Usnesení dislokační komise z 12.12.1950 o přidělení některých klášterních objektů v kraji Olomouc.; ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Výkazy klášterů na Jesenicku, květen 1950. V dubnu 1950 obývaly klášter 3 řeholnice české národnosti, které se věnovaly ambulantní ošetrovatelské péči. Protokolem z 25.10.1951 byla budova kláštera čp. 197 (správce Náboženská matice) předána MNV v Žulové ke zřízení mateřské školy. Viz tamtéž.

³³ ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Výkazy klášterů na Jesenicku, květen 1950.

³⁴ SÚA Praha, f SÚC, k. 82, inv. č. 108. Usnesení dislokační komise z 12.12.1950 o přidělení některých klášterních objektů v kraji Olomouc.; Před internací v září 1950 byl klášter obýván 3 řeholnicemi (1 Slovenka, 2polské národnosti), představená Adolfa Marie Bukovanová (*1887). Právním úkonem byla 6.6.1951 předán

Do roku 1947, resp. 1950 je rovněž zaznamenána činnost boromejek **v městské nemocnici v Javorníku a Kobylé.**³⁶

Po Vidnavě druhý největší filiální dům byl v Jeseníku. V letech 1929-1939 boromejky pracovaly v dětské opatrovně, která byla zrušena 14. dubna 1939, dále ve starobinci a sirotčinci, které fakticky zanikly 1. listopadu 1946. Poté, co byla německé obyvatelstvo těchto ústavů odsunuto, **přešly sestry do kláštera ve Vidnavě.**³⁷

klášter (dům čp. 46) MNV v Ondřejovicích. Viz ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Výkazy klášterů na Jeseníku, duben 1950.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Výkazy klášterů na Jeseníku, duben 1950.; V dubnu 1950 obývalo klášterní budovu čp. 153 12 řeholnic (1 Češka, 3 polské národnosti a 8 německé národnosti), Práce sester se soustředila na ošetřování nemocných sester této kongregace (klášter tedy sloužil jako starobinec). 30.8.1950, tedy před internací sester do Albrechtic předala představená kláštera Barbora Modrziková movitý a nemovitý majetek ONV v Jeseníku, protokolem o předání z 12.6.1951 byla tento majetek předán do užívání KNV v Olomouci, resp. „Krajskému domovu odpočinku“ v Kobylé. Viz ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Výkazy klášterů na Jeseníku, duben 1950.

³⁷ ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Výkazy klášterů na Jeseníku, duben 1950.; Soukromý fond sester sv. Karla Boromejského, mateřince v Měště Albrechticích. N epublik.

Voršilky

Řád sv. Voršily (*Ordo S. Ursulae*)

Kláster voršilek v Jeseníku byl založen v součinnosti s biskupem Jindřichem Försterem v roce **1881** jako náhrada za zrušený konvent ve Vratislavi, 4. září 1882 bylo zřízení kláštera schváleno státem. K hlavnímu vyučovacímu zařízení patřilo centrum pro vzdělávání dívek, které fungovalo až do roku 1939. Do 30. let 20. století bylo při klášteře zřízeno šest dalších pedagogických a opatrovacích zařízení – osmiletá obecná škola, (1884), opatrovací ústav pro malé děti (1885), trojtřídní (později čtyřtřídní) měšťanská škola (1888), hospodyňská škola (1902, od 1920 rodinná škola), dvouletá obchodní škola pro dívky (1913) a živnostenská škola pro ženská povolání (1926). Největšího rozkvětu se klášter dočkal v letech na přelomu století, do 1. světové války – v roce 1893 zde působilo 70 sester, řádové sestry pocházely z Francie, Belgie, Anglie, Irska, Itálie, Švýcarska, německých zemí a Rakouska-Uherska. Chovanky pocházely hlavně ze středních a vyšších vrstev, penzionát patřil k prominentním ústavům v zemi. Hlavní důraz byl kladen na vyučování jazyků a obecné humanitní výchově, dále pak na domácí práce. Nezapomínalo se ani na duchovní rozvoj chovanek – hrálo se divadlo a hudba, zpěv, apod. Paralelně zde působily třídy pro chudé dívky (tzv. St. Angela Schule). Do života kláštera tvrdě zasáhly obě světové války, přičemž v roce 1939 byly voršilky propuštěny ze školních služeb a část školních zařízení byla zestátněna. Od roku 1944, kdy měl klášter ještě 46 sester, sloužily vybrané prostory jako azyl pro uprchlíky z východního Pruska. Konečně 14. března 1945 byly všechny školy zavřeny a v prostorách kláštera byl zřízen pomocný lazaret. Klášter byl následně převeden pod správu Charity v Přerově.³⁸

Od konce II. světové války byl na osazenstvo kláštera voršilek v Jeseníku činěn velký tlak ze strany českých úřadů – rozsáhlý pozemek kláštera a velký počet budov byl příliš silným lákadlem. Od roku 1945 bylo v klášteře vykonáno několik prohlídek pro podezření z ukrývání německého majetku, jejichž kladný výsledek mohl posloužit jako záminka k odsunu sester a zabránění jejich majetku.³⁹ Všeobecnou náladu dokumentuje článek v listu Hraničář: „*Ve Frývaldově je také klášter. Má prostorné, světlé, hygienické místnosti, ležící ladem. Školy jsou chatrné a přeplněné. Na žádost NV o pronájem školních místností odpověděl klášter požadavkem tak nehorázně vysokého nájemného, že z toho sešlo. Klášterní učebny leží ladem dále a naši dětem nebylo pomoheno. V rámci spolupráce všech vrstev národa se dá očekávat, že i církevní úřady ke křesťanským dětem zaujmou takový postoj, který by byl ve shodě s učením Kristovým: nechte maličkých přijít ke mně.*“⁴⁰ V červenci 1945 bylo 12 sester pracovní nasazeno a část řádových sester odešla dobrovolně (rakouské státní příslušnice).⁴¹ Kvůli prokazatelnému zvýšenému nátlaku ze strany místních správních orgánů byla 15. listopadu 1945 podána na školní úřadovnu ve Frývaldově žádost o udělení výjimky pro sestry sv. Voršily: „*Správa kláštera Voršilek ve Frývaldově podala žádost, aby její členky mohly vyučovati jazykům, hudbě a psaní strojem, Čechy i Němce, vyňaté z opatření protiněmeckých. Protože podle předpisů nesmějí vyučovati Němce byla správa kláštera vyzvána, aby předložila doklady o občanství a národnosti vyučujících.*“⁴² 7. února 1946 zažádala tč. představená kláštera M. Ansgarda Diebl o další odklad odsunu sester s německou státní příslušností, v případě, že by byla jejich žádost o udělení či zachování

³⁸ Tinzová, B.: Klášter voršilek ve Frývaldově..., s. 16-19.

³⁹ SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, inv.č. 92. Zpráva o prohlídce místností v klášteře voršilek v Jeseníku z 29.5.1946.; ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Zpráva apoštolského administrátora Dr. Onderky referátu národní bezpečnosti ZNV, exp. v Ostravě z 19.6.1948, čj. 1128/48-X.

⁴⁰ Hraničář, roč. 2, č. 15(38), 12.4.1946, (značka chacha).

⁴¹ Tinzová, B.: Klášter voršilek..., s. 19.

⁴² SOKA Jeseník, f. ONV, k. 88, inv.č.110. Návrh školního referátu k 15.11.1945, adres. školní úřadovně OSK ve Frývaldově.

československého státního občanství zamítnuta.⁴³ „Protože náš klášter – jak z příložených příloh zřejmo – za doby první republiky věrně sloužil československému státu a národu a za doby okupace trpěl a byl pronásledován, doufáme, že patříme mezi ty, na které se bere ohled a že máme nárok, býti posuzovány dle § 2, bod 1 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945.“⁴⁴ Ministerstvo vnitra uvědomilo výnosem z 23. dubna 1946 Okresní správní komisi (OSK) ve Frývaldově, „že není námitek proti dočasnému odkladu odsunu sester za předpokladu, že nejsou proti nim námítka z hlediska politického a národního a že nezbytnost jejich zaměstnávání bude občas přezkoušena.“⁴⁵ Další žádosti o odklad odsunu sester byla podávány ještě v průběhu let 1946 – 1947.⁴⁶

Od roku 1946 zahájil MNV v Jeseníku jednání o konfiskaci klášterních budov a jejich přidělení školské správě. Vládním usnesením z 10. prosince 1946 ovšem bylo od zavádění konfiskačního řízení upuštěno a MNV tento stav musel řešit pronájmem.⁴⁷ Dokládá to i žádost jesenického MNV z května 1947 o prodloužení nájemní smlouvy budov čp. 373 a 246 v klášteře, spolu s žádostí o nový pronájem budovy čp. 154, ve kterém byl do té doby internát textilní školy jesenické tkalcovny pro umístění obecné školy.⁴⁸

Roku 1947 bylo rovněž vyhověno v žádosti o zřízení starobince v přízemí čp. 154.⁴⁹ Nová smlouva o propůjčení klášterních budov pro školské účely, tedy pronájem MNV v Jeseníku byla sepsána 30. srpna 1947, na školní rok 1947/1948.⁵⁰ Z těchto dílčích informací je patrné, že pronájem budov kláštera byla od skončení války řešena „na poslední chvíli“, těsně před zahájením vyučování, vždy poté, co ztroskotaly požadavky na konfiskaci budov kláštera.

K 13. lednu 1947 obývalo klášter ještě 39 řeholnic, z toho 34 německé národnosti, jedné bylo přiznáno státní občanství ČSR, ostatní byly stále cizinky.⁵¹ Dalším výnosem ministerstva vnitra z 3. dubna 1947 bylo z odsunu vyňato dalších 25 sester a přiznány jim úlevy podle směrnic o úlevách pro některé osoby německé národnosti.⁵² V témže roce byl 7. května vyrozuměn vysídlovací referent ONV ve Frývaldově o odkladu odsunu „cestou milosti“ dalších 9 voršilek (většinou přestárlých), a to výnosem MV ze dne 29. dubna 1947. Tyto řeholnice ovšem byly nadále vedeny v evidenci Němců.⁵³ Sestry nakonec odešly buď

⁴³ Žádost o udělení čl. státního občanství podle představené kláštera M.A. Diebl podaly M. Ludmila Františka Kudelová, M. A. Arnoštka Diebl, M. Marta Rybarková a M. Alžběta Morysová, ostatní podaly žádost o zachování čl. státního občanství. Viz SOKA Jeseník, nezpracovaný fond konventu voršilek v Jeseníku.

⁴⁴ Tamtéž.; Tato žádost byla ještě potvrzena správcem kláštera - generálním vikářem čl. části vratislavské arcidiecéze Dr. Františkem Onderkem 19.2.1946 čj. 606 u MV v Praze. Viz tamtéž..

⁴⁵ SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, inv.č. 92. Klášter a jeho využití 1946-1948.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Dopis MŠO z 6.5.1947, adres. ZNV, exp. v Ostravě, čj. B-94.530/47-V, vyřízení žádosti ve věci kláštera ve Frývaldově.; Teprve 20. srpna 1947 byla sepsána smlouva o propůjčení klášterních budov pro školní účely. Pro úplnost celkový stav kláštera k říjnu 1947: klášterní budovy čp. 150, 153, 154, 155, 246, 373 a 415; tč. bylo v klášteře 34 řádových sester – 1 Češka, 1 Ruska, 1 Francouzka, 1 Italka, 1 Rakušanka, 6 z Horního Slezska a Německa a zbytek z ČSR, ale německé národnosti; při klášteře fungoval chudobinec pro přestárlé v počtu 15 osob, 2-letá škola pro ženská povolání (v nájmu), dívčí internát (60 děvčat) n.p. Tkalcovny a úpravy jemného lnu (dříve fy Regenhart&Raymann); 4 třídy obecné školy (v nájmu). Viz ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Zpráva SNB, velitelské stanice v Jeseníku z 6.10.1947, čj. 7222/47, adres. ONV Jeseník.

⁴⁸ ZAO, f. KŘJV, k. 1902, inv.č. 1502. Opis žádosti MNV v Jeseníku z 14.5.1947, čj. 3429/47.

⁴⁹ SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, inv.č. 92. Usnesení rady ZNV, exp. v Moravské Ostravě ze dne 20.6.1947.

⁵⁰ ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Smlouva mezi apoštolskou administraturou v Českém Těšíně a MNV ve Frývaldově, dopis MŠO z 15.12.1947, čj. B 262.978/47 V/1, adres. ZNV, exp. v Ostravě.

⁵¹ SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, inv.č. 92. Usnesení rady ZNV, exp. v Moravské Ostravě ze dne 20.6.1947.

⁵² SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, inv.č. 92, čj. 4425/I a-47.; Úlevy byly poskytnuty podle § 3, odst. 1 Směrnic MV schválených vládním usnesením ze dne 14. května 1946 pro některé osoby německé národnosti, specialisté Viz tamtéž.

⁵³ SOKA Jeseník, f. MNV, inv.č. 92, čj. 5476/Ia-47. Zpráva MNV ve Frývaldově z 7.5.1947, adres. ONV ve Frývaldově.

dobrovolně, nebo byly odsunuty v březnu 1948 nejprve do Insbrucku, následně pak do Feldkirchu v Rakousku u hranic se Švýcarskem.⁵⁴ Před odchodem odevzdala představená kláštera S.M. Ansgarda Diebl jménem konventu správu veškerého nemovitého a movitého majetku apoštolské administratuře. Ta pověřila vedením kláštera Okresní charitu z Přerova.⁵⁵ Ve dnech 14. a 15. června 1948, tedy po odchodu sester z Jeseníku, byla v budově kláštera Voršilek vykonána další prohlídka.⁵⁶ V roce 1949 znovu zažádal MNV v Jeseníku o konfiskaci kláštera podle zákona č. 46/48 sb. o provedení II. pozemkové reformy a jeho převedení do majetku města pro školské účely. Této žádosti ovšem opět vyhověno nebylo a město vzniklou situaci řešilo dalším pronájmem vhodných klášterních budov.⁵⁷ S platností od 1. září 1949 byly klášterní tři budovy pronajaty městu ke zřízení národní školy novým správcem objektů – Náboženskou maticí.⁵⁸ Zahrada byla téhož roku pronajata Komunálnímu podniku – zahradnictví.⁵⁹ Teprve v roce 1951 MNV převzal všechny budovy kláštera (protokol o předání kláštera sester sv. Voršily byl sepsán 23. května 1951 v Jeseníku) a následně rozprodal zařízení kláštera školským institucím Jesenicka.⁶⁰ Po převzetí kláštera MNV v Jeseníku byla národní škola umístěna ve třech budovách kláštera, jeden trakt, závodní kuchyně a zahrada pronajaty n.p. Arandar.⁶¹ V roce 1951 rozprodává MNV v Jeseníku zařízení kláštera (tedy je jistá změna majitele), a to mateřským školám, národním školám v Jeseníku, pionýrské organizaci, apod.).⁶² V roce 1957 byla výuka v osmileté národní škole v klášteře zahájena.⁶³ Dodnes je zde umístěna Základní škola, v minulých letech došlo k opravám na budovách, rozsáhlé rekonstrukci kaple a tělocvičny.

Stavení vývoj:

Základem byl původní měšťanský dům čp. 154 na dnešním Masarykově náměstí, ten byl zakoupen v roce 1881 (donátorem byl biskup Jindřich Förster, stavitelem Johann Gröger). K rozšíření došlo díky nájmu prostor sousedního domu čp. 153. V důsledku nárůstu řeholnic i chovanek se konvent rozrostl - v roce 1882 byla postavena školní budova s osmi třídami pro obecnou a měšťanskou školu, v roce 1887-1888 byly odkoupeny domy na náměstí čp. 155 a 150, v letech 1896-1897 byla vybudována kaple P. Marie a konečně v roce 1912 byla na místě bývalého bělidla fy Regenhart-Raymann postavena budova čp. 246 pro hospodyňskou školu. Posledním objektem je třípatrová budova odborné školy živnostenské – čp. 373 z roku 1927.

⁵⁴ Tinzová, B.: c.d., s. 19. Od roku 1955 se stal posledním útočištěm původního frývaldovského konventu klášter v Hofheimu im Taunus. Zde ještě v roce 1985 žilo 5 sester z Frývaldova. Viz Tinzová, B.: c.d., s. 19.; ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, sign. 460. Zpráva pobočky oblastní úřadovny StB v Jeseníku z 18.5.1948, čj. 2385-48, adres. ZNV, exp. v Ostravě.

⁵⁵ ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Zpráva apoštolského administrátora Dr. Onderky referátu národní bezpečnosti ZNV, exp. v Ostravě z 19.6.1948, čj. 1128/48-X.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, inv.č. 92. Výměr ONV v Jeseníku ze dne 10.6.1949, čj. 611-8/VI-1949.

⁵⁸ Jako správce kláštera vystupuje Apoštolská administratura v Českém Těšíně, ta pronajímá budovy za 40 000,- ročně. V klášteře připadly 4 učebny pro měšťanskou školu a 3 třídy pro obecnou školu, ale protože se počet žactva zvýšil, bylo nutné zabrat dalších 6 místností pro obecnou školu. SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, k. 22, inv. č. 143.; rovněž viz Janišová, K.-Kylarová, Ž.: c.d., s. 23.

⁵⁹ SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, k. 22, inv.č. 143.

⁶⁰ SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, k. 38, inv.č. 221.; Smlouva o pronájmu budov mezi Náboženskou maticí a MNV v Jeseníku byla sepsána podle § 27, vládního nařízení č. 2119/49 Sb. a bylo stanoveno nájemné ve výši 1.000,- ročně. Viz ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Zpráva OCT ONV v Jeseníku z 3.4.1953, čj. I/3-293-53-D, adres. Náboženské matici.

⁶¹ ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Zpráva o klášteře po převzetí MNV, bez datace.

⁶² SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, k. 38, inv.č. 221.

⁶³ SOKA Jeseník, f. MNV Jeseník, k. 586, inv.č. 624.

Chudé školské sestry de Notre Dame (*Sorores Scholarum Pauperum a Domina Nostra*)

Klášteř Chudých školských sester de Notre Dame v Javorníku, Zlatých Horách a v Bílé Vodě

Klášteř Chudých školských sester de Notre Dame v Javorníku, v Bílé Vodě a Zlatých Horách vznikly v průběhu II. poloviny 19. století jako filiálky Slezske provincie řádu s mateřincem ve Vratislavi.

Klášteř Chudých školských sester v **Javorníku** vznikl na základě rozhodnutí vřatislavského biskupa Jindřicha Förstera v roce **1856**, který sestřám rovněž zajistil stavbou klášteřa se školou poblíž javornického kostela ubytování i pracovní zajištění. V letech 1857-1859 byla postavena klášteřní škola pro dívky, vyučování zahájeno 15. zářím 1859 ve třech (později čtyřech) třídách (Volksschulclassen). Hlavní činnost řeholnic se tedy soustředila na výchovnou a pedagogickou činnost, kterou začaly školské sestry v mateřské školce a v dívčí trojtřídní (později čtyřtřídní) základní škole (Bürgerschulclassen).⁶⁴ Poté, co byla v roce 1917 byla do Javorníka přestěhována z Bílé Vody měšťanka a penzionát, již dosavadní prostory klášteřa školy nedostačovaly, a proto byla v roce 1929 ke klášteřu dobudována nová pětitřídní škola s tělocvičnou. Podobně jako boromejky ve Vidnavě vedly sestry kromě vyučování ve škole kurzy šití, vaření, účetnictví, těsnopisu, psaní na stroji, hudby a výuku cizích jazyků. V roce 1939 byly sestry zbaveny své výchovné činnosti, klášteř však nemusely opustit.⁶⁵ Část budov byla klášteřu odňata nebo pronajata, nebyla za války vyvlastněna a po jejím skončení byly domy opět vráceny. V roce 1945 předal vřatislavský arcibiskup Bertram sestřám správu sirotčince sv. Jindřicha v Javorníku pro osiřelé a potřebné děti,⁶⁶ o rok později byl klášteř uvolněn jako internační středisko pro německé ženy a děti určené k dosunu.⁶⁷ V další etapě vývoje klášteřa, kdy řeholnice působily v rámci arcidiecezní Charity v Českém Těšíně, byly jeho prostory poskytnuty dětem z průmyslových oblastí Ostravska pro prázdninové osady,

⁶⁴ Kol. autorů: Jauernig und das Jauerniger Ländchen. Regensburg 1983, s. 308.; Chudým školským sestřám byla předána vychovávací činnost výnosem vřatislavského arcibiskupa Jindřicha Förstera z 20.2. 1863, což bylo potvrzeno c.k. zemskou vládou v Opavě 9.8.1864. Viz ZAO Opava, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Povolovací výnos výchovné činnosti Chudým školským sestřám de N.D. úřadem arcibiskupského zvláštního pověřence v Českém Těšíně z 21.9.1946, čj. 3294/46, adres. ZNV, exp. v Ostravě.

⁶⁵ Kol. autorů: Jauernig und das Jauerniger Ländchen. Regensburg 1983, s. 308.

⁶⁶ ZAO, f. KŘJV, f. 1902, inv.č. 1502. Opis nadační listiny sirotčince sv. Jindřicha. „20. října zesnulý vřatislavský kníže-biskup požehnané paměti, pan. Dr. Jindřich Förster, který zemřel na zámku Jánský Vrch, stanovil ve své závěti 22.11.1860-III/1, jež byl otevřena 20.10.1881. Zní takto: Nařizují, aby 60.000,- zlatých bylo použito na založení sirotčince pod vedením Milosrdných sester sv. Karla Boromejského pro dívky biskupského panství.“...“V Johannesberku má se zříditi sirotčinec pro chudé děti z celé oblasti biskupského panství.“ Podle tohoto biskupa se tento sirotčinec jmenoval „Katolický sirotčinec sv. Jindřicha“, byl získán dům čp. 39 v Javorníku se zahradou za obnos 18.000 zlatých, sirotčinec byl otevřen 1.6.1884, v červenci 1884 byla nadační listina potvrzena c.k. zemskou vládou. Sirotčinec udržovaly v chodu 3 určené sestry z Těšína, mělo zde pobývat na 15 sirotků (8 chlapců a 7 děvčat) od ukončeného 6 roku až do propuštění, dětem byla poskytnuto ubytování, strava, oděv a ostatní zaopatření, správou sirotčince byla podle listiny dozorcí rada.; Po odsunu boromejek byl sirotčinec předán kardinálem Bertrámem v květnu 1945 ústním příkazem Chudým školským sestřám de N.D. (zápis nebyl vyhotoven důsledkem úmrtí Bertráma). Viz ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Povolovací výnos výchovné činnosti Chudým školským sestřám de N.D. úřadem arcibiskupského zvláštního pověřence v Českém Těšíně z 21.9.1946, čj. 3294/46, adres. ZNV, exp. v Ostravě.

⁶⁷ Po válce zůstaly klášteřu a tím i arcibiskupským majetkem všechny budovy ústavu: čp. 44a 44a – klášteř, školská budova čp. 47 (ta byla pronajata obecní škole) a tělocvična čp. 55 (obývána společně se školou). Viz ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Zpráva Ústavu Chudých školských sester z 18.5.1947, čj. 172/47, adres. ZNV, exp. v Ostravě.

budova čp. 47 – I. stupeň ZŠ (a patrně i budova čp. 44) byla od 15. srpna 1945 do 20. února, resp. 31. srpna 1946 pronajata Škole pro odborný výcvik příslušníků SNB.⁶⁸ Začátkem nového školního roku byla budova čp. 47 pronajata obecní škole v Javorníku.⁶⁹ 20. května 1947 dostaly sestry sociálním referátem ZNV exp. v Ostravě povolení ke zřízení dvou dětských domovů – na Školní ulici čp. 44 v budově kláštera pro děti do 6 let a pro děvčata a na Lidické ulici čp. 39 výhradně pro chlapce (jiný pramen uvádí zřízení dětských domovů již rok 1945).⁷⁰ Někdy v období let 1947-1949 byla v Javorníku zřízen Charitní domov pro přestárlé a práce neschopné Chudých školských sester de Notre Dame.⁷¹ Podle této neúplné informace se v polovině roku 1949 v Javorníku nacházelo 58 řádových sester, z toho 42 přestárlých (přes 60 roků, neschopné práce), jejichž představenou byla S.M. Servita Stařínská.⁷² V této době stále fungoval útulek pro děti pracujících matek a prázdninová osada pro děti horníků z Ostravska.⁷³ V dětském domově bylo ještě v listopadu 1949 v opatrování 61 dětí, o které se staraly nejen práce schopné řádové sestry, ale i civilní personál a školení zaměstnanci.⁷⁴ Na podzim tohoto roku se rovněž rozhodlo o dalším osudu kláštera. Již v roce 1948 se klášterní budovy totiž staly předmětem obchodu, a to v souvislosti s hrozbou zabránění naprosté většiny majetku arcidiecéze. V břenu 1948 rozhodla revizní komise (podle zákonů o záboru – 215/1919 Sb. a o přidělu 81/1920 Sb.) o vyvlastnění takřka veškeré zemědělské půdy a nemovitého majetku. Tento stav se pochopitelně nelíbil arcidiecézi. Proto jako vlastník zažádal o vynětí z rozhodnutí asi 250 ha půdy, včetně zámku jako sídla ordináře a dalších nemovitostí (kapličky v Horních Hořticích, poutního místa P. Marie Pomocné ve Zlatých Horách, kapličky v Supikovicích a přístupu ke kostelíku sv. Hedviky ve Vidlích). Za tyto pozemky nabídla arcidiecéze politické správě Javorníku v květnu 1948 právě klášterní školu se zahradou, dvorem a budovu klášterní tělocvičny v Javorníku. Dohoda mezi javornickou lidovou správou a arcidiecézí z 28. května 1948 byla skutečně akceptována (rozhodnutím MZ z 3. srpna 1948), a tak byla směna dokonána. Od roku 1948 tedy MNV v Javorníku de facto disponuje bývalou klášterní školou jako svým majetkem. V září 1949 byl tento „obchod“ právně ukotven rozhodnutím KNV v Olomouci, arcidiecézi byl ponecháno oněch inkriminovaných 250 ha, včetně všech požadovaných objektů a zámku Jánský Vrch.⁷⁵ Činnost sester se tedy soustředila na dětský domov na Lidické ulici a starobinec na Puškinově ulici.

⁶⁸ ZAO, f. KŘJV, k. 1867, inv.č. 1439. Národní správa kláštera Chudých školských sester, protokol z 24.9.1946, o zrušení a likvidaci pobočky Školy pro odborný výcvik příslušníků SNB v Javorníku, čj. 718-7433.

⁶⁹ ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Nájemní smlouva k pronájmu budovy č. 47 Chudých škol. sester, bez data, čj. 429/46.; ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Zpráva Ústavu Chudých školských sester z 18.5.1947, čj. 172/47, adres. ZNV, exp. v Ostravě.

⁷⁰ ZAO, f. KŘJV, k. 1902, inv.č. 1502. Ustanovení Ústředí svazů katolické Charity v ČSR, adres. správci komorních statků JUDr. Mikeskovi z 15.7.1948. čj. 3444/48-I-Org.1/2.; ZAO, f. KŘJV, k.1902, inv.č. 1502. Dopis KNV v Olomouci správci komorních statků JUDr. Mikeskovi z 21.11.1949, čj. 1515-K-49.

⁷¹ Jednalo se patrně o dům na Puškinově ulici, čp. 32, informace se objevila v žádosti zástupců Ústředí české katolické charity, adresované na MNV v Javorníku, kdy byl dán souhlas s nájmem domu čp. 32 na Puškinově ulici včetně příslušné parcely se zahradou k bezplatnému užívání, vzhledem k tomu, že se jednalo o nadační dům pro staré a práce neschopné obyvatele Javorníku. Viz ZAO, f. KŘJV, k. 1902, inv.č. 1502. Zápis z projednání žádosti na MNV v Javorníku z 1.9.1950.

⁷² ZAO, f. KŘJV, k. 1894, inv.č. 1486. Žádost o vyjmutí z výměru Charitního domova pro přestárlé a práce neschopné Chudých školských sester de Notre Dame z 10.7.1949, čj. 15/49, adres. min. zemědělství.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ ZAO, f. KŘJV, k. 1902, inv.č. 1502. Dopis správce Komorního ředitelství Jánský Vrch v likvidaci Mikesky KNV v Olomouci o situaci v klášteře Chudých školských sester z 21.11.1949, čj. 1515-K-49.

⁷⁵ ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Opis zápisu z 29.9.1949 na MNV v Javorníku o jednání ve věci výkupu velkostatku Javorník vlastnický patřícího vratislavskému arcibiskupství podle zákona č. 46/48 Sb.; Vratislavskému arcibiskupství bylo podle rozhodnutí MZ ze dne 3.8.1949 jednak propuštěno podle § 11 záborového zákona 215/1919 Sb. 254 ha půdy, jednak ponecháno podle § 20 přidělového zákona 81/1920 Sb. dalších 26 ha půdy, takže podle stavu z roku 1949 měla arcidiecéze 280 ha půdy. Viz tamtéž.

Internace řádových sester na Jesenicko v roce 1950 tak ukončila již slábnoucí pedagogickou činnost sester, jež se v první poválečných letech opět začala slibně vyvíjet. Do Javorníka byly na Lidickou ulici čp. 39 v září 1950 svezeny sestry kongregace Školských sester de Notre Dame z Horažďovic. Při novém přerozdělování internovaných řeholnic v Bílé Vodě, Vidnavě a Javorníku byly do Javorníka, jako centralizačního kláštera umístěny práce schopné mladší řeholnice, které byly zaměstnány v domácí výrobě státního podniku Oděvních závodů v Prostějově. V roce 1956 byla v budově vyprázdněného kláštera (mimo školní budovy) na žádost města Javorníku zřízen Domov důchodců, který je zde dodnes. Budovu na Lidické obývaly sestry až do roku 1990, po odchodu do svých původních mateřinců ji převzala Charita, dnes je zde Charitní dům Oáza.

Klášterní budovy Javorník:

Základem byla klášterní budova s klauzurou (čp. 44), později internát - dětský domov pro děvčata, také pro chlapce do 6 let, v roce 1895 byla postavena nová školní budova, financovaná biskupem Jiřím Koppem (čp. 47), dnešní I. stupeň ZŠ, součástí kláštera byla i tělocvična (čp. 55) a bývalý sirotčinec (čp. 39) na Lidické ulici.

Řádové sestry do **Zlatých Hor** povolal vratislavský biskup **Jindřich Förster** v roce **1872**, který k tomuto účelu vystavěl školní budovu s bydlením pro sestry. Do roku 1939, kdy zde působilo 14 sester a 5 kandidátek, byla školskými sestrami postupně otevřena obecná škola, měšťanka, škola ručních prací a opatrovna. Po II. světové válce sestrám zůstala v držení pouze mateřská škola a jejich činnost byla ukončena v roce 1950 akcí VŽK.⁷⁶ Klášter byl v rámci akce VŽK původně zařazen jako „vyklízecí“, později změněn na soustředovací (do Zlatých Hor byly přestěhovány celkem 40 řeholnic z Plzně a Hradce Králové). Na návrh Náboženské matice bylo osazenstvo kláštera po ukončení dvouletého soustředování řeholnic přestěhováno. Klášter, který ovšem nebyl nikomu předán, byl patrně jako obecní budova zpět vrácen MNV ve Zlatých Horách.⁷⁷

V roce **1876** (respektive 1880, kdy byl dobudován ženský klášter) vznikla filiálka školských sester (slavkovské větve) ze zrušené filiálky v Prusku i v **Bílé Vodě**, kde našly ubytování v prostorách bývalé piaristické koleje. Později si sestry koupily budovu čp. 60., tzv. hospic, k němuž přistavily pro sociální účely budovu čp. 74.⁷⁸ Do roku 1918 v Bílé Vodě sestry vedly obecní školu i měšťanku, do 30. let 20. století pak dívčí penzionát, hudební školu a kurz domácích prací. Kongregace rovněž spravovala sociální ústav, který sloužil jako dětský domov, zotavovna a domov pro přestárlé a práce neschopné.⁷⁹ V roce 1948 - po zrušení klášterních škol komunistickou vládou - byl přeměněn dívčí internát sester na ústav pro

⁷⁶ Rukopisná práce řeholní sestry kongregace Sestry sv. Cyrila a Metoděje Karmely Dubravové: Bílá Voda ve Slezsku. Perla Jesenicka, nepublik.; V dubnu 1950, tedy před internací, obývalo klášter 6 řeholnic (3 české národnosti, 1 polské a 3 německé); v této době měly sestry v držení tzv. nový klášter (budovu čp. 16), představenou byla S. Marie Uvírová (*1896). V období 1948-1949 došlo k výměně budov čp. 13 a 16 vedle kostela ve Zlatých Horách (tedy budov „starého“ kláštera a místní školy) „za souhlasu církevních institucí“. Výměnou budov sestry „získaly“ podle dobového výkazu stavu přes 100 let starou, temnou a vlhkou budovu, se špatnou střechou. Viz ZAO Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527. Výkazy klášterů na Jesenicku, duben 1950.

⁷⁷ ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc, k. 4450, inv.č. 4527, sign. 460. Zpráva Náboženské matice v Praze o klášteře Chudých školských sester de N.D z 10.6.1952, čj. I-293-1952-D, adres. církv. odd. KNV Olomouc.; ZAO, pobočka Olomouc, f. KNV Olomouc k. 4450, inv.č. 4527. Zpráva OCT ONV v Jeseníku o činnosti zmocněnců Antonína Obendrauf a Marie Hofkové v klášteře ve Zlatých Horách z 14.9.1950.

⁷⁸ Rukopisná práce řeholní sestry kongregace Sestry sv. Cyrila a Metoděje Karmely Dubravové: Bílá Voda ve Slezsku. Perla Jesenicka, nepublik.; Farní kronika Bílé Vody.

⁷⁹ Kol. autorů: Das Jauerniger Ländchen II. München 1995, s 276.

mentálně postižené muže.⁸⁰ V roce 1948 se klášter stal terčem cíleného tlaku ze strany státních orgánů a tisku, jak potvrzuje článek v Nové svobodě: „*Obrovský sklad textilií v klášteře „Chudých sester“ – účinná domovní pohledka též u místního faráře*“. V prvních březnových dnech byla provedena rozsáhlá prohlídka kláštera, při které bylo nalezeno značné množství „zatajeného německého majetku“: „(...) *Jesenická veřejnost je případem velmi rozhořčena a žádá, aby OAV NF a ONV v Jeseniku učinily patřičné kroky, aby Chudé sestry byly odsunuty a klášter věnován školním nebo jiným veřejně prospěšným účelům.*“⁸¹ Hlavním zájmem AV NF, který prohlídku prováděl, byla spíš snaha o konfiskování majetku kláštera řádu, který měl být zrušen. O velikosti „aféry“ svědčí nejen ohlas v komunistickém tisku, ale i protest školských sester, který byl podán Dr. Josefu Beranovi, jenž následně nacházíme v dopise ministru spravedlnosti Dr. Čepičkovi.⁸² Do internace v roce 1950 fungoval jako jediný pouze Charitní domov pro přestárlé, který byl uveden v seznamu internátů a charitních ústavů ještě v červenci 1949.⁸³ Obě budovy konventu a prostory bývalého piaristického kláštera byly použity v roce 1950 jako soustředovací středisko III. etapy akce VŽK. Ústav pro mentálně postižené byl v roce 1951 přeložen do Opavy, na jejich místo bylo nastěhováno 80 sester křížových z Vidnavy.⁸⁴ Budovy kláštera sloužily jako jeden z domů Charitního domov pro řeholnice (jak bylo nazýváno internační středisko v Bílé Vodě) až do roku 1996, kdy v listopadu tohoto roku odešly Chudé školské sestry de N.D. do svého mateřince ve Slavkově u Brna. V současné době jsou místnosti prázdné, uvažuje se o jeho dalším využití.

Závěr

Během 2. poloviny 19. století došlo na území dnešního Jesenicka ke zrození nového fenoménu - k založení a hlavně životodárnému uchycení ženských řeholí. Jejich význam je dodnes nesporný: výchova mládeže, vzdělávací činnost – školy pro nejmenší děti až po ty dospívající, vedení sirotčinců a péče o nemocné, vedení k hudbě, humanitním vědám i praktickým dovednostem staví působení řeholnic na Jesenicku na úroveň nejvšestrannějších a nejvýznamnějších vzdělávacích a charitativních institucí našeho regionu. Jejich poslání se nezměnilo ani v naprosto odlišných podmínkách padesátých letech 20. století, kdy bylo do malých pohraničních obcí soustředěno na 16 ženských řádů a kongregací z celé republiky. Významný zdroj vzdělání a nositel křesťanského života zde do dnešních dní zanikl, ale stopy působení řeholnic jsou dodnes patrné. Posledním dodnes viditelným dokladem jejich činnosti jsou objekty bývalých klášterů, které samy o sobě stojí za důkladnou stavebně historickou analýzu. Dalším cílem studia pak bude mapování činnosti ženských řeholí v dalších místech a obcích Jesenicka.

⁸⁰ Rukopisná práce řeholní sestry kongregace Sestry sv. Cyrila a Metoděje Karmely Dubravové: Bílá Voda ve Slezsku. Perla Jesenicka, nepublik.

⁸¹ Nová svoboda, roč. 4, č. 72, 23.3.1948, s.4.

⁸² ZAO, f. KRJV, k. 1902, inv.č. 1502. Opis dopisu Dr. Čepičkovi (bez datace), ve kterém se vykytuje i protest Chudých školských sester z 10.3.1948, adres. Josefu Beranovi.

⁸³ SÚA Praha, f. SÚC, k. 42, inv.č. 102. Seznam KNV v Olomouci internátů a ústavů katolické církve v olomouckém kraji a jejich vydržovatelé z 7.7.1949, čj. 136/dův/49/Svo/Zaj.

⁸⁴ Soukromý fond kongregace sester Dominikánek, mateřince v Brně. Nepublik.